

ALV naar
5 okt 2021

De Groene Gids

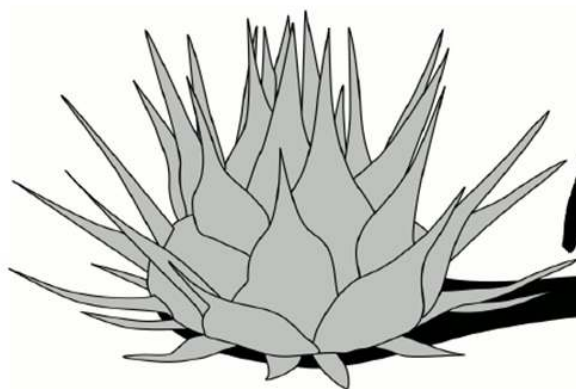
Nummer 2021-2, Thema insecten

Over de letterzetter, ulinders, boktorren, kevers en wantsen

De bosuriendjes weer in het bos

Achterop: Jongerenpagina

KARDOEN

Natuurlijk lekker

Biologische voeding en verzorging
Marktplaats 9 6721 JG Bennekom 0318 413067

Gegevens over IVN Ede

BESTUUR

Voorzitter: Hans Gonggrijp, 0318-840409
voorzitter@ivn-ed.nl

Secretaris: Mathilde van Ravensberg, 06-44251306
secretariaat@ivn-ed.nl

Penningmeester: Henk Schuijt, 0318-650017
penningmeester@ivn-ed.nl

Overige leden:

Albert Loef, 0318-304713, albertloef@hotmail.com

Milka Sytsma, 0318-623133, milka.sytsma@sarfaty.nl

ERELEDEN

Joke Veltkamp

GEGEVENS

Postadres: Diedenweg 96, 6717KV Ede

Ledenadministratie: voor alle mutaties (adreswijzigingen, wijziging rekeningnummer, aanmelden of opzeggen van een lidmaatschap): ivn.nl/contact

Website: <https://ivn.nl> > afdeling > ede

Contributie:

Lid € 24,00

Lid + huisgenoot Vrienden. € 26,50

Vrienden/donateurs dragen bij via bankrekening NL 54
INGB 0000 9515 88 t.n.v. IVN Afdeling Ede
De minimum bijdrage bedraagt € 12,50

WERKGROEPEN

Scholen:

Joke Veltkamp, 0317-420703, gewoonjokev@gmail.com

Truus van Otterloo, 0318-621059

truusvanotterloo@tiscali.nl

Jeugdclub:

Ineke Jansonius, 0317-413884,

bosvriendjes.ivnede@gmail.com

Vogels:

Hans Westendorp, 0318-418465,

vogelwerkgroep.ivn.ede@gmail.com of

j.g.westendorp@kpnmail.nl

Natuurfotografie:

Ab van der Linde, a.j.vanderlinde@upcmail.nl

Flora:

Wiebe Verbaan, 0318-611947, w.verbaan1@chello.nl

Natuurwerkgroep Otterlo - IVN Ede:

Josephine Hendriks, 06 11239420. (na 20.00 uur)

jephendriks@gmail.com

- Vlinders: Toos van Ekeris, tvanekeris17@kpnmail.nl,
0318-592095

- Overige inventarisaties: Josephine Hendriks
jephendriks@gmail.com, 06-11239420

Natuurgidsen:

Christ Elsten

WELKOM NIEUWE LEDEN:

Maurice Strubel, Ede

Frank van Beek, Ede

Dineke Wemmenhove, Wageningen Ruben Hofma, Ede

René Kuijpers, Ede

Peter van der Goot, Lunteren

De Groene Gids

IVN Ede - 2021-2

Van het Bestuur

In de afgelopen tijd bleven diverse IVN-ers binnen uit angst om besmet te worden.

Ter bemoediging zei ik: 'Blijf dromen van de mogelijkheden die er straks weer zullen zijn om van de natuur te genieten. Heb je vragen, aarzel niet, stel ze!'

Daarop kreeg ik een foto toegestuurd met een fascinerende creatie van een vogelnestje met daaronder de vraag: 'Albert, van welk vogeltje is dit nestje?' Ik zocht naar een antwoord en vond het felgekleurde snijdersvogeltje 'Orthotomus' ('recht snijden') uit Azië, die zijn naam ontleent aan de manier waarop hij zijn nest bouwt.

In het kunstwerk is iets te herkennen van de Turkse gerechten 'dolma' en 'sarma' ('doldurmak' = vullen, 'sarmak' = rollen), die tijdens het Suikerfeest, als lekkernij op tafel komen. De vulling bestaat uit gehakt met kruiden of een vulling met groenten of rijst.

Beste natuurliefhebbers maak in de komende tijd dit gerecht eens klaar, ter voorbereiding op het doen van nieuwe ontdekkingen in de vrije natuur, om deze met elkaar te delen.

Van de Redactie

Als de dochter van één van de redactieleden een interessante lezing gaat organiseren over de letterzetter (deze lezing zal waarschijnlijk plaatsvinden in het najaar) kan aandacht hiervoor in de Groene Gids niet ontbreken. Zo ontstond het idee de Groene Gids dit keer over insecten in het bos te laten gaan. Dankjewel Maartje Klapwijk voor de inspiratie. Wat een mooie stukken heeft het opgeleverd! Dank aan ieder die iets heeft aangeleverd waarmee wij weer een mooi gevulde Groene Gids kunnen leveren.

Om dit te kunnen blijven doen, zijn wij op zoek naar een redactielid. Marjelle gaat helaas de redactie verlaten. Zij heeft met veel plezier zich ingezet voor de Groene Gids, maar heeft het momenteel te druk met haar twee banen om het redactiewerk er nog naast te doen. Als je geïnteresseerd bent in haar op te volgen, meld je dan via redactie.gg@gmail.com.

Auteursinstructie:

1. Kopij inleveren vóór sluitingsdatum via email: redactiegg@gmail.com
2. Tekst in doc of docx, maximaal 2000 woorden (vier kolommen)
3. Foto's apart in jpeg of png.
Elke foto neemt een plaats in van 100 woorden
4. In het algemeen geeft een mix van één foto op 250 woorden het meest evenwichtige beeld. Dus 5 tot 6 foto's in een artikel van vier kolommen. Foto's zijn niet verplicht.

Inhoud

- 4 Lintje voor Truus van Otterlo
- 5 De letterzetter
- 6 Blauwtjes
- 7 Boktorren
- 10 Eitjes van wantsen
- 11 Dennenbossen en kevers
- 13 Plantengallen
- 15 Zandverstuivingen
- 16 Planten en hun namen (4)
- 18 Winter is vergangen . . .
- 19 Educatief speelbos
- 20 Kaboutertocht
- 20 Sperwer in de tuin
- 21 Meerkoeit en Gierzwaluw
- 22 Hof van Klapwijk
- 23 Bosvriendjes weer in het bos

Foto's voorblad

Boven: Koen Verhoogt

Onder: Toos van Ekeris

Colofon

Redactie:

Remieke Niermeyer

Corine Klapwijk

Marjelle Molenaar

Redactieadres:

Remieke Niermeyer, 0318-630638,

redactiegg@gmail.com

Kopij binnen vóór 1 augustus 2021

Auteurs zie de auteursinstructie

De Groene Gids is het contactblad van IVN Ede en verschijnt vier maal per jaar.

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.

Vormgever: Leo Klapwijk

Drukker: Editoo B.V. te Arnhem

Even rechtzetten:

De prachtige foto van de glasvleugelvinder op de voorpagina van het vorige nummer was niet van Kars Veling maar van Wim Müller. Bovendien was het artikel over fotograferen van Wim niet in de inhoudsopgave opgenomen. We bieden Wim onze verontschuldiging aan.

Truus van Otterloo krijgt een lintje!

AUTEUR: REMIEKE NIERMEIJER

Afgelopen maandag 26 april viel dit jaar de lintjesregen. Truus van Otterloo en haar man Ad Tukker zijn evenals 20 andere Edenaren uitgenodigd om te worden gedecoreerd. Vanwege corona is er geen grote bijeenkomst, maar zijn de genomineerden in groepjes van zo'n drie tegelijk voor de uitreiking genodigd. Behalve hun kinderen mogen in totaal vier vertegenwoordigers van de organisaties waardoor de benoeming is aangevraagd, in de raadzaal aanwezig zijn. Daarbij mag ik IVN Ede vertegenwoordigen.

Na aanmelden en handen desinfecteren krijg ik het blauwe toegangskaartje voor een plek "met groene stip" op de tribune. Beneden in de zaal hebben de burgemeester, de genomineerden en hun familie hun plaatsen ook ingenomen. De bloemen en de lintjes liggen klaar en nu is het wachten op exact 12 uur want vanwege de livestream kan niet eerder worden begonnen.

Dan is het zover. Zowel Truus als Ad zijn benoemd tot lid in de Orde van Oranje Nassau voor hun jarenlange niet aflatende inzet bij activiteiten van de Protestantse wijkgemeente De Open Hof. Ook hun kinderen hebben een brief ingestuurd evenals de werkgever van Ad. Voor Truus is daarnaast aandacht gevraagd voor haar jarenlange betrokkenheid bij het IVN. Het gaat dan om haar tomeloze inzet voor het scholenwerk en andere activiteiten gericht op de jeugd. Ook al treedt Truus niet op de voorgrond, ze vormt wel de spil van het scholenwerk in Ede – Noord. Ze activeert de schoolgidsen en coördineert de inzet voor de scholen.

Bloemen en de ridderorde die Ab later bij Truus zal opspelden en waarvoor ze door Milka in de bloemetjes wordt gezet (fotos: Remieke Niermeijer en Joke veltkamp)

Wat niet iedereen weet, ze is ook het geweten: wordt het geen tijd de schoolgidsen uit te nodigen voor een inzet bij een schoolexcursie, welke scholen, welke data. Kortom zij spoort de schoolgidsen aan om bij de les te blijven.

Ja Truus je had het waarschijnlijk niet verwacht, maar je hebt het echt verdiend !

Van harte gefeliciteerd met jouw benoeming.

Na de officiële bijeenkomst hebben wij het samen met Ad, jullie kinderen en een beperkt aantal schoolgidsen en vertegenwoordigers van de andere aanvragers gevierd op de parkeerplaats aan de Koeweg. Daar is zij namens IVN Ede in de bloemetjes gezet door Milka Sijsma.

Bericht van de penningmeester: doorgeven van wijzigingen lidmaatschap

Regelmatig worden nog wijzigingen doorgegeven aan het secretariaat van IVN-Ede, Mathilde van Ravensberg. Dit is niet de bedoeling. De ledenadministratie wordt op het landelijk bureau bijgehouden. Op de website (ivn.nl/contact) staat wat u moet doen als u uw gegevens wilt wijzigen, op wilt zeggen of vragen wilt stellen.

In het kort:

Lid worden: het online lid worden formulier invullen

Adres wijzigen: online adreswijziging doorgeven

Rekeningnummer wijzigen: email sturen naar info@ivn.nl

Opzeggen: Bel naar de IVN-Servicedesk 0206228115

Vragen stellen: mail naar info@ivn.nl

Tuinvlindertelling

Dit jaar vindt de tuinvlindertelling van De Vlinderstichting plaats van 3 tot en met 25 juli. Tuinen en balkons zijn heel belangrijk voor vlinders. Veel algemene soorten, zoals dagpauwoog en kleine vos, komen hier voor voedsel, schuilplek en voortplanting. Iedereen met een stukje tuin of een balkon kan helpen met het in kaart brengen van vlinders. Hoe je mee kan doen en hoe het werkt kan je vinden bij www.vlinderstichting.nl/tuinvlindertelling-reminder of www.tuintelling.nl

De letterzetter (*Ips typographus*)

AUTEUR: MAARTJE KLAPWIJK

Is het jou ook opgevallen, die dode sparren in het bos?

fig.1. Sparren door de letterzetter gedood (Foto: Maartje Klapwijk)

De afgelopen jaren is heel Europa en dus ook Nederland getroffen door ongebruikelijk hoge aantallen van een heel klein kevertje, de letterzetter (fig.2). De letterzetter is een kevertje van maar een paar millimeter groot. Om zich voort te planten legt het eitjes tussen de schors en het hout van de spar, in het floëem. De larven voeden zich met het floëem, wat de voorziening van water en voedingsstoffen van de boom afbreekt en dus leidt tot de dood van de boom. Maar waarom zijn er nu opeens zoveel dode bomen door dit kevertje?

De letterzetter is een schorskever die normaal gesproken kan worden gezien als een van de 'opruimers' in het bos. De mannetjeskevers zoeken zwakke stervende bomen. Als ze zo'n boom vinden dan beginnen de eerste mannetjes zich in de schors te boren waarbij ze een geur (feromoon) verspreiden die zowel (meer) mannetjes als vrouwtjes naar de boom lokt. Door het floëem te verwijderen versnellen ze het sterfproces dat al was ingezet. Door de activiteit van deze letterzetter wordt de nu dode boom toegankelijk voor meer soorten schorskevers en andere insecten en ook schimmels die een rol spelen bij de afbraak van hout. Samen met andere schorskevers versnelt de letterzetter het sterfproces en dus op de lange termijn het vrijkomen van voedingsstoffen. Het verdwijnen van het bladerdak zorgt voor een open plaats in het bos

fig. 2. De letterzetter, *Ips typographus* L. herkenbaar aan de acht tanden aan het hellende gedeelte van het dekschild met 4 tanden aan beide zijden. Volwassen kevers zijn 4,0 – 5,5 mm lang en zwart tot bruin-zwart gekleurd. (foto: Maartje Klapwijk)

waar flora en fauna, die meer zon nodig hebben zich kunnen vestigen. Dus kevers, zoals de letterzetter, spelen een belangrijke rol in de natuurlijke verjonging van het bos.

Om die ecologische functie te vervullen heeft de letterzetter twee cruciale eigenschappen: een goed vliegvermogen en een manier om soortgenoten te verzamelen. Het goede vliegvermogen is nodig om zich te kunnen verspreiden en tussen alle gezonde bomen die bomen te vinden waarvan de weerstand niet goed meer is. Maar zelfs als de boom verzwakt is, zijn er veel mannetjes nodig om zich succesvol te kunnen vestigen.

De verdediging van sparren tegen de vestiging van de kevers is de kleverige hars die uit wonden in de bomen komt. Als het aantal mannetjes, dat probeert de boom te koloniseren, te laag is, is het risico van een kleverige dood groot. Dus hebben de kevers een manier ontwikkeld om aan soortgenoten te laten weten dat ze een geschikte boom hebben gevonden. De eerste mannetjes signaleren naar soortgenoten, mannetjes en vrouwtjes, door het verspreiden van een feromoon, een signaalmolecuul dat wordt opgevangen door een antenne van deze soortgenoten. De kevers dragen ook vaak de sporen van een schimmel die helpt bij het toegankelijk maken van de boom voor de kevers. Deze schimmel helpt de kevers in de strijd tegen de verdediging van de boom, ze leven dus in symbiose. Als de eerste mannetjes succesvol zijn, in het meer mannetjes naar de boom lokken dan kan de boom deze massa-aanval niet verdedigen en kunnen de mannetjes zich succesvol in schors boren (Figuur 3).

Als er genoeg mannetjes in dezelfde periode in de schors boren kan de boom simpelweg niet genoeg hars produceren om alle kevers buiten te houden. Daarom zijn er grote

fig. 3. De bast van een spar na een succesvolle aanval van de letterzetter.
(Foto: Maartje Klapwijk)

aantallen mannetjes kevers nodig om de boom geschikt te maken als voortplantingsmateriaal. Wanneer de boom succesvol gekoloniseerd is, creëert ieder mannetje een paarkamer waar hij 3-5 vrouwtjes toelaat waarmee hij paart. Vervolgens creëren de vrouwtjes een moeder-gang met nisjes waar de eitjes worden gelegd (fig. 4). De larven voeden zich met het floëem en verpoppen zich in de boom. Nadat de volwassen kever uit de pop is gekropen begint het proces opnieuw. Omdat het klimaat aan het veranderen is, zijn de afgelopen zomers in Europa veel droger geweest dan voorheen. Dit zorgt ervoor dat de sparren niet genoeg water krijgen. De bomen hebben water nodig voor het opbouwen van

fig. 4. Moeder-galerijen van de letterzetter (verticaal) en de zijgangen van de larva. De vorm van de galerijen is uniek voor de letterzetter en identificatie kan dus daarop worden gebaseerd. (Foto: Maartje Klapwijk)

hars, dat de bomen beschermt tegen de letterzetter. Hebben de bomen voldoende water dan kunnen zij genoeg hars aanmaken om zich tegen de aanvallen te beschermen. Krijgen de bomen te weinig water dan vermindert de kracht van de verdediging en kunnen de kevers de boom overmeesteren. Door de droogte zijn de bomen dus veel bevattelijker voor aanvallen van de letterzetter en daar heeft deze kever dankbaar gebruik van gemaakt. Bron: Vega, Fernando E., and Richard W. Hofstetter, eds. *Bark beetles: biology and ecology of native and invasive species*. Academic Press, 2014.

FA ROOSENBOOM

Graanhandel

ROOSENBOOM
VERKOOPADRES: KAMPSTRAAT 10

- Konijnvoer
- Honden en Katten
- Vogelvoer
- Duivenvoer
- Hooi per zak of baal
- Haksel, Houtvezel of stro

- Kunstmest
- Biologische Meststoffen
- Potgrond
- Bemeste Tuinaarde
- Compost

Telefoon 0318-610680

ROOSENBOOM BOSPOORT 33
Molenaar, graan en meel
Fourage en Kunstmesthandel
Vogelzaden en Kleindiervoeders

Geopend:
Ma t/m Vrij 08.30 – 12.30
13.30 – 18.00
Zaterdag 08.30 – 14.00

Blauwtjes

AUTEUR: TOOS VAN EKERIS, VLINDERWERKGROEP OTTERLO

Bruin blauwtje en icarusblauwtje en de lastige hockeystick: een ezelsbruggetje

Telkens in het veld vind ik het reuze lastig om een bruin blauwtje te determineren. Als je in de boeken leest, wordt er verteld over “hockeystick”. Het bleef toch een raadsel voor mij. Op het moment dat ik dit stukje schrijf, vriest het enkele graden. Tijd om een ezelsbruggetje te verzinnen om het bruine blauwtje en het icarusblauwtje uit elkaar te houden. Een bruin blauwtje heeft geen wortelvlekken en geblokte franje (begint allebei met een g)

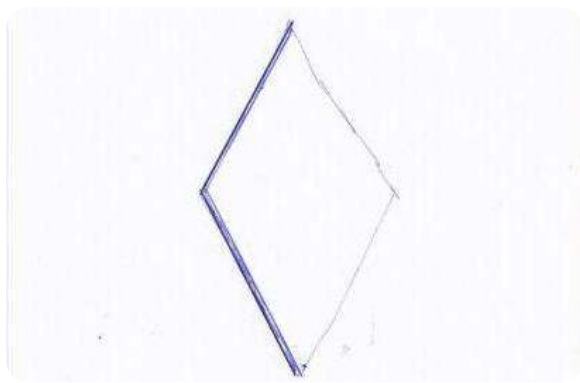
ALV van 15 juni 2021 GEANNULEERD en verplaatst naar 5 oktober 2021

Wat zien we uit naar de herstart van onze activiteiten. Samen de natuur in en genieten van al het moois in dit voorjaar. Het spijt ons heel erg dat dat nog steeds niet mogelijk is. Helaas gaat het nog niet zo hard met de versoepelingen van de coronamaatregelen. De verwachting is dat we voorlopig nog niet met een grotere groep samen naar buiten kunnen. Ook vinden we het als bestuur belangrijk om voorzichtig te blijven en onze leden niet bloot te stellen aan besmettingsgevaar.

Daarom hebben we besloten dat de **Algemene Ledenvergadering van dinsdag 15 juni 2021 NIET doorgaat**. We **verschuiven de ALV nu naar dinsdag 5 oktober 2021**. Helaas zal het dan niet mogelijk zijn om de wandeling te doen door het Binnenveld die we voorafgaand aan de ALV wilden doen omdat het dan te vroeg donker is. Deze mooie wandeling houd je echt tegoed van ons! We gaan op 5 oktober wel zorgen voor een leuk programma na de pauze. Meer informatie ontvang je t.z.t.

Een icarusblauwtje heeft wortelvlekken en witte franje (begint allebei met een w)

Hoe ziet een hockeystick er eigenlijk uit: een *lange* steel en een *klein* stukje waar je de bal mee slaat. Denk aan een kaartspel (schoppen, harten, klaver en ruiten) Een ruit heeft vier *gelijke* zijden. Zie tekening: waarvan twee zijden een hoek hebben *meer* dan 90 graden.

bruin icarusblauwtje (beeld: Toos van Ekeris)

In de boeken staat dat je 3 stippen van de vleugel dient te bekijken. Lijkt de denkbeeldige lijn tussen de drie stippen op een hockeystick, dan is het een bruin blauwtje (dus een lange steel, klein stukje met scherpe hoek) Als de denkbeeldige lijn tussen de drie stippen op een ruit lijkt. Dan kan het een icarusblauwtje zijn (twee gelijke zijde, in een hoek van meer dan 90 graden)

Als alleen de bovenzijde van een vlinder zichtbaar is, heeft zowel het vrouwtje als het mannetje bruin blauwtje een bruine bovenkant met zeer *duidelijk* oranje vlekken. Bij het Icarusblauwtje heeft het mannetje een blauwe bovenkant, het vrouwtje is aan de bovenkant bruin en lijkt op het eerste gezicht op een bruin blauwtje. Echter de oranje vlekken zijn *vaag* en vaak *onvolledig*. Soms heeft het vrouwtje icarusblauwtje een blauwe bestuiving. Icarusblauwtje vliegt van eind mei tot begin september in twee generaties. Bruin blauwtje vliegt van midden mei tot midden september in twee generaties

In het veld zal het lastig blijven, vaak neem ik een foto om dan thuis rustig te kunnen bekijken welke soort het

bruin blauwtje hockeystick en vleugels (foto: Toos van Ekeris)

Icarusblauwtje bovenzijde en onderzijde (foto: Toos van Ekeris)

exact is. Misschien dat de ezelsbruggetjes een beetje gaan helpen.

Het belangrijkste blijft dat je geniet van de mooie vlinders die je tegenkomt in de natuur.

Op de noordelijke akkers van Oud Reemst komen beide soorten voor. Als je ze wilt zien, loop een keertje mee. Je bent van harte welkom.

Boktorren

AUTEUR: FRANK VAN NUNEN

Timmerboktor en lederboktor in de Edese bossen

Boktorren of bokkevers. Twee namen die worden gebruikt voor een groep interessante kevers. Het zijn insecten met een stevig pantser aan de buitenkant en vaak opvallende sprieten. Soms hebben ze mooie opvallende kleuren, zoals bijvoorbeeld de wespenboktorren, maar veel boktorren hebben camouflage kleuren en vallen daardoor nauwelijks op in hun omgeving. Op een enkele soort na kunnen de meeste boktorren goed vliegen en zich dus makkelijk verspreiden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat je de volwassen boktorren op allerlei plekken, dus ook in je tuin of via openstaande ramen in je woning, kunt aantreffen. De larven van de meeste bokkevers leven in het hout van bomen, takken, stronken of wortels. Gelukkig voor deze

insecten en hun bewonderaars is het bosbeheer de laatste jaren in positieve zin aan het veranderen. Op veel plaatsen kun je de laatste jaren in de omringende bossen van Ede dode bomen en takken zien liggen. Een geweldig goed habitat voor allerlei soorten insecten waaronder dus veel soorten boktorren. In Nederland komen bijna 90 soorten boktorren voor. De kleinste boktor is ongeveer 3 mm en de grootste kan een lengte bereiken van 60 mm.

Voor mijn bijdrage aan dit speciale nummer heb ik een keuze gemaakt uit de vele soorten bokkevers die je kunt waarnemen in de omgeving van Ede en heb ik gekozen voor de timmerbok en de lederbok. Het zijn twee bijzondere bokkeversoorten die met regelmaat in de bossen van Ede worden waargenomen. De meeste mensen hebben deze twee soorten waarschijnlijk nog nooit gezien vanwege hun goede camouflage of omdat ze pas in de schemering tevoorschijn komen.

De timmerbok of dennenbok

De wetenschappelijke naam van deze kever is *Acanthocinus aedilis*, waarin de soortnaam *aedilis* 'huiselijk' betekent. Dit zou kunnen betekenen dat de soort ooit met gezaagd hout naar binnen is gebracht. Deze soort behoort tot de zogenaamde ramtorren. Bij deze groep boktorren is de voorkant van de kop bij zijaanzicht verticaal en hebben de kevers een doorn aan elke zijkant van het halsschild. Het meest opvallende aan dit dier zijn de extreem lange sprieten op de kop. Het lichaam is grijs tot donkerbruin en kan 12 tot 20 mm lang worden. De kever is breed en de zijden zijn vrijwel parallel. Op elk viltig behaard dekschild heeft het dier twee onscherp begrensde donkere dwarsbanden en drie lengteribbels. Voor Nederland staan ze te boek als zeldzaam maar kunnen lokaal, met name op de zandgronden, wat algemener zijn. Op Waarneming.nl worden de meeste waarnemingen van de laatste jaren geregistreerd op de Veluwe, de Meinweg in Limburg en het Noord-Hollands Duinreservaat De Fuik.

In het vrije veld kunnen mannetjes en vrouwtjes makkelijk van elkaar worden onderscheiden. De vrouwtjes hebben in verhouding korte sprieten van maximaal tweemaal de lichaamslengte en aan het uitstekende achterlijf een legboor. De mannetjes daarentegen hebben sprieten die

foto 1. Ei-afzetting Timmerboktor (foto: D. Groenendijk)

foto 2. Rivaliserende Timmerbokken met vrouwtje (foto: Frank van Nunen)

tot wel vijfmaal de lichaamslengte kunnen worden. Ik heb wel eens timmerbokken gezien met antennes van meer dan 7 cm terwijl het lichaam nog geen 2 cm lang was!

Als kind bladerde ik regelmatig in het boekje "Welke kever is dat?" van P. van der Wiel en was ik gefascineerd door de uiterlijke verschijning van deze kever met de enorm lange sprieten aan de kop. Ik woonde toen in Noord-Brabant waar de kever niet voor kwam en heb moeten wachten tot ik op de Veluwe kwam wonen en veel in de bossen kon ronddwalen. In het voorjaar, in de maanden maart tot en met mei, heb je een grote kans van slagen om de kever te zien. In die periode lopen ze vaak rond op vers gekapte delen en stronken van grove den om te paren en eieren af te zetten. Op foto 1. is goed te zien hoe de legboor tussen schors en hout wordt geplaatst. Tot in oktober zijn de kevers actief.

Bij Hulshorst heb ik eens in de maand april op een kapvlakte gezien dat op bijna elk vers afgezaagde stronk van grove den minimaal één kever zat. Soms een paartje. Soms twee mannetjes of ook wel met z'n drieën. Een memorabele ontmoeting met de timmerbok vond plaats in het voorjaar van 2019 op de Edese heide. Op een gevelde grove den trof ik twee mannetjes aan die met de koppen tegenover elkaar stonden met op enige afstand een vrouwtje. Met mijn mobieltje heb toen snel een foto gemaakt. Het leek wel of de imposante mannetjes de strijd met elkaar waren aangegaan om een territorium te veroveren om vervolgens te kunnen paren met het aanwezige vrouwtje. De twee mannetjes bewogen zo met de koppen tegen elkaar minuten lang heen en weer over de stam (foto 2). Ik heb het eindresultaat van de strijd niet afgewacht maar heb wel het vermoeden dat uiteindelijk de triomfater heeft kunnen bijdragen aan een nieuwe generatie.

Als we kijken naar de levenscyclus van de timmerbok zien we dat na de paring de eieren worden afgezet bij voorkeur op dood dennenhout. De fotograaf die de ei afzetting vastlegde vertelde mij dat het leek of het mannetje toekeek en het vrouwtje bewaakte. Na het uitkomen van het eitje leeft de larve onder schors van stammen en stron-

ken. Als de larve na een aantal vervellingen volgroeid is, maakt ze vlak onder de schors, in het spinhout, een zogenaamde poppenwieg waarin de ontwikkeling tot volwassen exemplaar plaats vindt. De verpopping vindt vervolgens plaats in de herfst. De volwassen kevers overwinteren in deze poppenwieg en verschijnen dan in het vroege voorjaar. Afhankelijk van de omstandigheden duurt de ontwikkeling van ei tot imago één tot twee jaren. De kevers hebben een voorkeur voor grove den (de waardboom) maar soms wordt de soort ook waargenomen op spar en lariks.

De lederboktor

De wetenschappelijke naam van de lederboktor is *Prionus coriarius*. (foto3.) De geslachtsnaam, "Prion", heeft te maken met de gezaagde bouw van de antenneleden dat vooral bij het mannetje goed is te zien. De soortnaam, *coriarius*, verwijst naar het uiterlijk van met name de dekschilden die een lederachtig gerimpeld karakter hebben. In Duitsland heet deze kever Sägebock (verwijzing naar de vorm van de antennen), in Frankrijk noemt men de kever *Prion* tanneur (kenmerk van dekschilden) en in de Engelse taal gebruikt men Sawyer Beetle (antennen). Afhankelijk van de keuze van de autochtone naamgever wordt er dus op grond van een bepaald kenmerk een lokale naam bedacht. We zien hier dus weer hoe belangrijk het gedachtegoed van onder andere Linnaeus is om elk organisme een binominale wetenschappelijke naam te geven waarmee we eenduidig soorten kunnen aangeven.

foto 3. Lederbok vrouwtje en mannetje (foto: D. Groenendijk)

De lederboktor behoort tot de groep van de 'echte boktorren' met een grote zijdoorn aan elke kant van het halschild. Een ander kenmerk van deze groep is dat het gezicht afhellend is, wat betekent dat de voorkant van de kop van opzij bekeken een stompe hoek maakt met de bovenzijde van de kop. Dus hebben echte boktorren een beetje vooruitstekende monddelen. De lederboktor is een grote en brede kever met een gedrongen vorm en een lengte van 18 tot 45 mm. Bij deze soort zien we zoals bij de timmerbok ook geslachtsdimorfie optreden. Er is een duidelijk uitwendig verschil in bouw tussen mannetjes en vrouwtjes. Met name het verschil in de vorm van de antennen valt op. Mannetjes hebben dikke en krachtig ontwikkelde sprietten die bij de vrouwtje veel dunner en minder fors zijn. De lederbok is pekwart of donkerbruin van

kleur en de bovenzijde is vrijwel onbehaard en enigszins glanzend.

De eerste keer dat ik de aanwezigheid van de lederbok in de gemeente Ede bewust werd was ongeveer twee jaar geleden. Ik vond een dekschild tijdens een wandeling in het Edese bos. Een jaar later maakten we na de avondmaaltijd nog even een wandeling op een andere plek in het Edese bos. Op een bepaald moment zag ik vanuit mijn ooghoek iets bewegen op een liggende boomstam, zo'n tien meter van het pad. Mijn eerste gedachte was dat er vanwege de snelle voortgang van het object een muis over de stam liep maar al gauw en iets dichterbij zag ik dat het een lederbok was. De kever liep een aantal meters over de stam, liet zich van de stam vallen en verdween tussen de bladeren op de grond. Enige tijd daarna hoorde ik van een collega-coleopteroloog (keverkenner), die in de regio onderzoek doet naar een ingevoerde schadelijke boktor en werkt met speciale vallen met lokstof, dat hij regelmatig waarnemingen doet van de lederbok in de bossen rond Ede. In de literatuur wordt de kever voor Nederland 'tamelijk zeldzaam' genoemd, maar een korte blik op data in Waarneming.nl maakt duidelijk dat de soort met regelmaat gefotografeerd wordt op diverse plaatsen op de Veluwe, in de Achterhoek en in Zuid Limburg en dus lokaal minder zeldzaam is.

De eerste kevers verschijnen in de maand juli. De vrouwtjes vaak iets eerder dan de mannetjes. Tot begin september zijn de kevers actief. Dat we ze niet vaak zien komt omdat de dieren schemer- en nachtactief zijn en zich overdag verscholen houden. Bij gunstige weersomstandigheden zwermen ze tussen zonsondergang en begin van de nacht aan bosranden. Onder die condities worden lederboktorren ook wel eens waargenomen op het laken van de vlinderaar die met een UV-lamp nachtvlinders wil aantrekken.

De lederbok heeft een voorkeur om na de paring de eieren af te zetten op oude stammen van de beuk, maar ook stronken van een aantal ander boomsoorten zoals eik, berk, es, kastanje en den kunnen als broedboom voor de larven dienen. De eieren worden tussen spleten van de schors van oude stronken of worteldelen afgezet. In de eerste periode leven de witte en pootloze larven onder de schors van de stam. Later dalen ze af naar de wortels waar ze verder ontwikkelen. Na diverse larvestadia (soms 14 in aantal!) kunnen ze een lengte bereiken van 50-60 mm. Als de larve volgroeid is, verlaat deze de wortel en maakt van houtdeeltjes en ander materialen een stevig omhulsel in de aarde: de cocon. Na een wonderlijke om- bouw kruipt het volwassen dier dan in het late voorjaar weer boven de grond en begint er weer een nieuwe cyclus. De ontwikkeling van ei tot en met imago duurt minstens drie jaar.

Met een beetje geluk, een scherpe blik en het juiste moment kan de oplettende wandelaar de besproken bijzondere boktorren ook in de directe omgeving van Ede aantreffen. De timmerbok en de lederbok zijn afhankelijk van dood hout en is het dus van levensbelang dat de juiste condities in het bos aanwezig zijn. En nu maar hopen dat jij deze kever-juweeltjes van de Veluwe ook een keer kan spotten.

Eitjes van wantsen

AUTEUR: TINEKE JANSEN

Eitjes met een gezicht.

Tijdens snoeiwerkzaamheden in een tuin in Bennekom kwam ik een takje tegen met hele aparte eitjes er op.

Spannend, wat zouden het zijn?

Het leek wel of ze je aankeken, een beetje chagrijnig, dat wel.

Ik heb ze bewaard en thuis heb ik het takje in een vaasje water gezet.

Het was heel spannend wat er zou gebeuren, maar na vijf dagen kwamen er beestjes uit.

Ze werden vrij snel groter, maar ik heb ze nooit zien eten.

Zeven dagen nadat ze uit hun eitjes waren gekomen waren ze weg. Opgegeten of de wijde wereld in? Gelukkig had ik de foto's nog. Op het forum van 'Waarneming' kreeg ik al snel antwoord op de vraag wat het precies voor beestjes zijn: Smalle randwants (*Gonocerus acuteangulatus*). Het is een algemene soort die vrijwel overal in Nederland te vinden is.

Later dat jaar, in oktober, vonden we nog een keer zoiets op een afgefallen beukenblad:

Deze hadden een hele andere gezichtsuitdrukking.

Ook hier kwamen na een paar dagen kleine wantsjes uit.

Waarschijnlijk een randwants. Welke randwants weet ik niet precies (er staan 42 verschillenden op Waarneming).

Dennenbossen en kevers

AUTEUR: KOEN VERHOOGT

Het belang van dennenbossen voor saproxyle kevers

De Nederlandse bossen waren tot ongeveer 1980 alleen op productie gericht en daardoor was er weinig dood hout aanwezig (Jagers op Akkerhuis *et al.* 2005). Sindsdien is het besef gekomen dat de aanwezigheid van dood hout goed is voor de biodiversiteit en is de hoeveelheid dood hout in de Nederlandse bossen dan ook toegenomen (van Hees & Clercx 1999, Jagers op Akkerhuis *et al.* 2005). Dit resulteerde in de vestiging van verschillende bijzondere soorten die aan dood hout gerelateerd zijn en een algeheel herstel van de bosfauna (Chrispijn & Arnolds 2010). Sindsdien is er ook een andere trend gaande. Veel bosbeheerders willen minder naaldbos en vormen de naaldbossen om naar loof- of gemengd bos. Echter hebben naaldbossen een eigen unieke fauna, welke verloren kan gaan als er veel naaldbossen worden omgevormd. Om te kijken hoe de bosfauna ervoor staat kunnen zogenaamde indicator groepen gebruikt worden; groepen die kenmerkend zijn voor een bepaald habitat en waar bredere conclusies uit gehaald kunnen worden. Eén van die groepen zijn de saproxyle kevers, een groep kevers die tenminste een deel van hun leven afhankelijk is van dood hout. In Nederland bevat deze groep ongeveer 750 soorten. In het voorjaar

van 2018 heb ik onderzoek gedaan naar deze groep kevers in het Nationaal Park de Hollandse Duinen.

In dit onderzoek heb ik gekeken of er verschillen waren in de soortensamenstelling en aantal kevers tussen naald- en loofbossen. Hiervoor had ik vijf verschillende locaties geselecteerd, drie locaties in loofbossen, variërend van zeer oud gemengd, esdoorn, eikenbos tot een jong nat elzenbos. De twee andere locaties lagen in een naaldbos, een zeer oud grove dennenbos en een wat jonger grove dennen, douglassparren bos. In alle locaties werden twee zogeheten 'flight intercept traps' opgehangen (fig. 1). Kevers vallen waar vliegende kevers tegenaan vliegen en vervolgens in een opvangbak eronder vallen. Deze opvangbak werd gevuld met een mengsel van azijnzuur, ethanol en glycerine, een samenstelling die dezelfde aantrekkingskracht heeft als dood hout, een goede methode dus om doodhoutkevers te inventariseren. Deze vallen werden gedurende zes weken drie keer gelegeid.

fig.1 Voorbeeld van een flight intercept trap (foto: Koen Verhoogt)

Gedurende deze zes weken zijn er in totaal 1219 saproxyle kevers gevangen, verdeeld over 37 soorten. Bij veel kevers die in dood hout leven zie je een grote piek in activiteit als het een poosje wat warmer is in het voorjaar. De bomen en stronken warmen op waardoor de kevers de laatste ontwikkelingsfase doormaken of actief worden, meestal in de tweede week in het voorjaar dat het boven de 15 graden Celcius komt vliegen ze uit, dit is ook goed te zien in deze studie, in de eerste week van de vangperiode schommelde de temperatuur rond de 13-15 graden, de tweede week werd het wat warmer en vanaf de derde week bleef de temperatuur overdag constant boven de 18 graden, wat resulteerde in een explosie van kevers (fig. 2). Dit is ook een goede indicatie dat de vallen in de juiste periode hebben gestaan. Wordt deze piek in vliegactiviteit gemist, dan wordt ook een groot deel van de soorten gemist en verliest het onderzoek aan kracht.

Tijdens dit onderzoek is er ook een aantal soorten gevangen die nog niet eerder, of alleen lang geleden in Zuid Holland gevangen waren. Eén van die soorten (*Colydium*

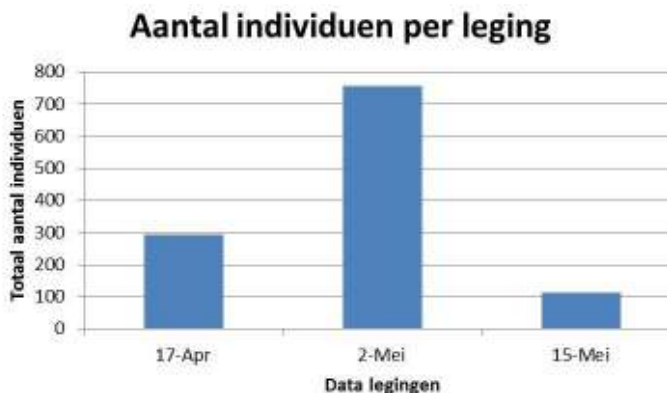

fig. 2 Aantal kevers per leging

elongatum: Zopheridae) (fig. 3) bleek zelfs vrij algemeen aanwezig te zijn. Deze soort wordt de laatste jaren steeds vaker gevonden en lijkt te profiteren van het nieuwe doodhout beleid. Daarnaast werd ook *Hylecoetus dermestoides* (Lymexylidae), ook wel bekend als de Gewone werfkever, gevonden, een soort die een erg verborgen bestaan heeft. De larven leven in boomstompen of kwijnende bomen, waar ze eten van schimmels. De volwassen kevers eten niet en leven maar drie a vier dagen (Graf & Manser 2000). Ook deze soort was nog niet eerder in Zuid Holland waargenomen. Een laatste soort die nog niet eerder in Zuid Holland was gevonden was *Quedius brevicornis*, een kortschildkever van maar liefst 3cm waarvan de larve leeft in de nesten van hoornaars, wat hem de Nederlandse naam ‘Hoornaarkortschildkever’ oplevert.

Na analyse van de vangsten bleek dat loof- en naaldbos qua biodiversiteit niet veel van elkaar verschillen, in naaldbossen werden 23 soorten gevangen en in loofbossen 25. Wel verschilt de soortensamenstelling flink van elkaar, in de naaldbossen werden 12 soorten gevonden die niet in de loofbossen werden gevangen, en andersom werden in de loofbossen 14 soorten gevangen die niet in de naaldbossen werden gevangen. Na onderzoek bleek dat alle soorten die uniek voor een bostype waren in deze studie, ook daadwerkelijk afhankelijk waren van dat type bos. Mocht er dus veel naaldbos worden omgevormd naar loof- of gemengd bos dan verdwijnen de soorten die met het naaldbos geassocieerd worden dus ook uit het duingebied. Typische van soorten die alleen in naaldbossen voorkomen zijn onder andere: *Rhagium inquisitor* (Cerambycidae)(fig. 4), *Hylastes ater* (Scolytinae) en *Trypodendron lineatum* (Scolytinae). Voor loofbossen zijn dat *Cryptarcha strigata* (Nitidulidae)(fig. 5), *Salpingus planirostris* (Salpingidae) en *Xestobium rufovillosum* (Anobiidae).

fig. 3 Colydium elongatum, Zopheridae

fig. 5 Cryptarcha strigata, Nitidulidae

fig. 4 Rhagium inquisitor, Cerambycidae (foto: Koen Verhoogt)

Naast de soortensamenstelling verschilden ook de soortenaantallen tussen beide bostypen niet significant van elkaar. Als het aantal gevangen kevers gestandaardiseerd werd naar een hoeveelheid gevangen kevers per locatie (er waren namelijk meer loofbos dan naaldbos locaties) blijkt dat er in de naaldbossen gemiddeld 182 kevers waren gevangen en in de loofbossen 271 (fig. 6), wat aan kan geven dat loofbossen meer biomassa herbergen dan naaldbossen, iets dat niet met deze gegevens bevestigd kan worden, maar wat wel door de literatuur ondersteund wordt. Daarnaast werden op de locaties waar het bos het oudst is de meeste typerende en bijzondere soorten gevonden. Daarom luidt op basis van dit onderzoek het advies dan ook dat het hebben van beide typen bos erg belangrijk is voor de biodiversiteit maar dat het ook belangrijk is dat een bos oud mag worden. Door constant bossen om te vormen, te kappen en weer nieuw te planten komt het bos nooit tot het stadium waar het een constante factor voor de biodiversiteit kan zijn.

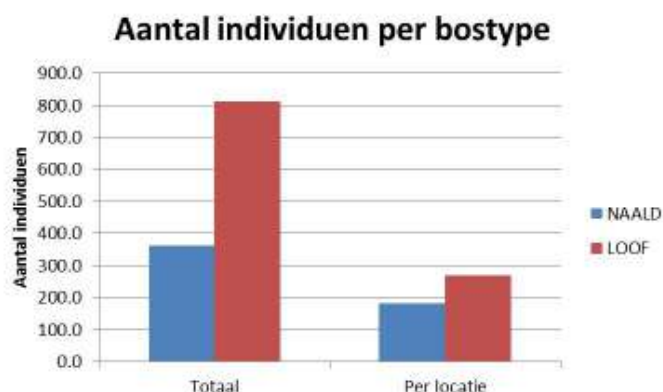

fig. 6 Aantal kevers per locatie en in totaal

Literatuur bij Dennenbossen en Kevers:

- Chrispijn R & Arnolds E 2010. Naaldbossen in Nederland. Bedreigde levensgemeenschappen. Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Graf E, & Manser P 2000. Beitrag zum eingeschleppten Schwarzen Nutzholzborkenkäfer *Xylosandrus germanus*. Biologie und Schadenpotential an im Wald gelagertem Rundholz im Vergleich zu *Xyloterus lineatus* und *Hylecoetus dermestoides* | The Imported Japanese Scolytid beetle *Xylosandrus germanus*: Biology and Damage Po-

tential for Stored Round Timber Compared to *Xyloterus lineatus* and *Hylecoetus dermestoides*. Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen, 151(8), 271–281.

– Jagers op Akkerhuis GAJM, Wijdeven SMJ, Moraal LG, Veerkamp MT & Bijlsma RJ 2005. Dood hout en biodiversiteit. Een literatuurstudie naar het voorkomen van dood hout in de Nederlandse bossen en het belang ervan voor de duurzame instandhouding van geleedpotigen, paddenstoelen en mossen. Alterra-rapport 1320. Alterra.

– Van Hees AV & Clerkx APPM 1999. Dood hout in de bosreservaten. De levende natuur 100(5): 168–172

Plantengallen

AUTEUR: MICHEL SYTSMA

Knobbels, Knikkers en Kreukels: een verhaal over plantengallen

Inleiding

Als ik in mijn eigen natuurwaarnemingen terugkijk, dan staan daar vanaf 2012 al plantengallen tussen. Ze hebben dus al enige tijd mijn aandacht, al is het wel elk jaar hetzelfde rijtje. Dat betreft dan een aantal makkelijk herkenbare én vindbare soorten. Vorig jaar kreeg de aandacht voor plantengallen een impuls omdat ik een bericht tegenkwam dat er de komende drie jaar wordt gewerkt aan een nieuwe gallenatlas. Dit project vindt plaats onder de naam *Met z'n allen – plantengallen*. Doel is om de komende

drie jaar zoveel mogelijk gallen in Nederland in kaart te brengen. Ik houd wel van dit soort projecten, want het is een goede stimulans om eens beter naar een voor mij verder onbekende soortgroep te kijken.

Wat is een plantengal?

Gallen zijn vergroeiingen van plantenweefsel veroorzaakt door een ander organisme.

Als een insect een eitje legt in een blad (of tak, of knop) van de plant, dan reageert de plant hier op met een celwoekering, waardoor vergroeiingen ontstaan. De galmaker gebruikt de gal als schuilplaats, als voedselbron en vaak ook voor de voortplanting.

Wat mij elke keer weer verwondert is dat die vergroeiingen niet willekeurig zijn, maar per soort galmaker herkenbaar.

Wie zijn dan de galmakers?

Dit kunnen galwespen, of galmuggen zijn, maar ook luizen, mijten, schimmels of bacteriën. Vrijwel alle soorten zijn aan een specifieke plant, of een aantal nauw verwante planten, gebonden. Kennis van de plant is dus onontbeerlijk om erachter te komen welk insect verantwoordelijk is voor de gal. Veel galveroorzakende insecten ontleen zelfs hun naam aan de plant waarop hun gallen te vinden zijn: beukengalmug (foto 1.), okkernootviltmijt.

foto 1. Beukengalmug (foto: michiel Sytsma)

Eik

De eik is denk ik wel kampioen gastheer. Ik sla hem op mijn tochten dan ook nooit over. Een aantal blaadjes omkeren, levert vaak al vier verschillende gallen op. De platte, op flensjes lijkende, gallen van de lensgalwesp kom je vrijwel overal tegen. Vaak zitten deze met heel veel bij elkaar. De kleine, donutvormige gallen van de fluweelgalwesp eveneens. Drie blaadjes verder vind je dan vrijwel zeker de plaatjesgal en met iets meer geluk ook de gallen van de eikenstuitergalwesp. Een ronde rode gal met geel gespikkelde lijnen erover. Van deze soort zit er vaak maar één gal op een blad.

In het dikke standaardboek van Docters van Leeuwen staan zo'n 85 soorten vermeld die op eik (zomer- en winter-eik) leven. Daarvan leven 29 soorten op het blad. De anderen op takken, knoppen, meeldraden en wortels.

Die kennen we

De bekendste gal is volgens mij de gal van de galappelwesp. De gallen zijn redelijk groot en rond en groeien op

de onderkant van eikenblad. Ze zijn eerst groen en later verkleuren ze naar geel-rood. Vroeger als kind verzamelden we deze gallen om er inkt van te maken. Ik herinner me alleen maar dat het nooit mooie donkere inkt werd. Misschien deden we er gewoon teveel water bij.

Vormen

Wie door een gallenboek bladert, of foto's op internet bekijkt, zal verbaasd staan over de veelkleurigheid en de veelvormigheid. Dan blijkt ook dat veel galveroorzakers hun naam ontleen aan de vorm van de gal. Zo zijn er de knikkergalwesp, met kleine harde bolletjes (foto 2.) en de ananagalwesp waarvan de gal op een ananas lijkt. En verder de rode erwtengalwesp, kruikgalwesp, de egelgalwesp en de aardappelgal. Ook de plek waar de gal te vinden is bepaalt regelmatig de naam.

foto 2. Knikkergalwesp (foto: michiel Sytsma)

Favoriet

Zoals je een favoriete vogel kunt hebben, heb ik ook wel een aantal favoriete gallen. De eerste is die van de rozenmosgalwesp. Een goed herkenbare gal op roos. Aan de naam is al te zien hoe hij eruit ziet: of er een pluk mos aan de struik hangt. Ik heb deze gevonden in de Rietkampen en ook op het Wekeromse Zand.

De tweede is die van de boerenwormkruidgalmug (foto 3.). Dit zijn kroonvormige vergroeiingen op de bloemhoofdjes. De soort is niet zeldzaam, maar je moet toch goed kijken om hem te vinden, want hij is niet groot. Dat leverde me in Lunteren al een keer de vraag op: bent u wat kwijt meneer? Op die plek heb ik hem niet gevonden, maar toen ik bij de kruising Dwarsweg/Galvanistraat voor de verkeerslichten stond, zag ik hem naast me in de berm. De derde is de elzenvlag. Deze gal is een tongvormig uitgroei uit de vrouwelijke katjes van de els. Ik heb deze soort tot nu toe maar een keer gevonden en wel in het

foto 3. Gewone boerenwormkruidgalmug (foto: michiel Sytsma)

Proosdijpark. Omdat de katjes lang aan de boom blijven hangen is hij ook in het najaar te vinden.

Ingewikkeld

Een groot deel van de gallen op eik wordt door galwespen veroorzaakt. De voortplanting van deze wespen is nogal ingewikkeld. Bij de meeste soorten zijn er namelijk twee verschillende generaties. De ene generatie bestaat uit alleen maar vrouwtjes, de andere generatie uit mannetjes en vrouwtjes. Hoewel het dezelfde soort betreft veroorzaken deze generaties heel verschillende gallen en vaak ook op verschillende delen van de boom. Omdat het verschillende generaties zijn, ook in een andere tijd van het jaar. Zo liet ik me in het voorjaar verrassen door de lensgalwesp, die ik alleen maar kende uit het najaar.

Nieuwkomer

Bij een van mijn eerste speurtochten kwam ik op een Tamme kastanje aan de Loevestein een bijzondere vergroeiing tegen. (foto 4.) Die moest niet moeilijk te vinden zijn, dacht ik. Maar dat viel tegen. In beide boeken die ik tot mijn beschikking heb, stond helemaal niets over tamme kastanje. Dus mijn vraag gesteld op het forum van waarneming.nl. Dat is mijn favoriete plek om vragen te stellen, omdat er van allerlei soortgroepen mensen aanwezig zijn die er heel veel van afweten. Ik had ook nu binnen de kortste keren antwoord op mijn vraag. Dit betrof een gal van de tamme kastanjesgalwesp. Deze exoot is een nieuwkomer in Nederland. De eerste waarneming, op een boomkwekerij, dateert uit 2010. Juni 2015 is de eerste op waarneming.nl ingevoerd. Binnen de EU zijn er van 2006-2014 importbeperkingen geweest voor de tamme kastanje als gastheer, maar die maatregel is ingetrokken omdat het de verspreiding van de tamme kastanjesgalwesp niet tegenhield. Behalve deze exemplaren heb ik hem op andere plekken nog niet gezien.

foto 4. Tamme kastanjesgalwesp (foto: michiel Sytsma)

Ieniemini's

De meeste gallen die ik tot nu toe genoemd heb zijn redelijk van formaat en goed te vinden. Maar er zijn ook gallen die veel lastiger te vinden zijn. Een verdikking in een bramentak kan van de Bramentakgalwesp zijn. Op de blaadjes van hondsdrif kun je het hondsdrifsnopje vinden. Maar ook de bobbels in druivenblad kun je gallen noemen. Deze worden veroorzaakt door de Druivenmijt.

Nog meer relaties

Galveroorzakers kunnen we aanmerken als parasieten.

De gastheer heeft geen voordeel bij de gal-aantasting. Maar gespuis trekt gespuis aan. Zo zijn er sluipwespen die hun eitjes leggen in de larven van de galveroorzakers. Andere insecten gebruiken de gal als woonplaats of als voedsel. Al die insecten trekken dan weer insecteneters aan zoals mezen en spechten.

Nog eentje dan

Ook een heel mooie gal (foto 5.) is die van de hanekam-galluis. Deze groeit op iep. Zoals de naam al aangeeft heeft deze de vorm van een hanekam. In de gemeente Ede heb ik deze nog niet gevonden, maar wel in Wageningen tijdens een pauzerondje.

foto 5. Hanekamgalluis (foto: michiel Sytsma)

Uitdaging

Nog even terugkomen op de nieuwe gallenatlas. Het zou toch leuk zijn als we de (ruime) omgeving van Ede met zijn allen goed op de kaart kunnen zetten. Dus iedereen die het veld ingaat om planten of insecten te kijken, let ook eens op de grote variatie aan plantengallen en geef je waarneming door op waarneming.nl. Vragen kun je kwijt op het forum.

Bronnen:

W.M. Docters van Leeuwen: Gallenboek

Roelof Jan Knoops: Veldgids plantengallen

www.plantengallen.com

<https://www.eis-nederland.nl/werkgroepen/gallen> (over de gallenatlas)

<https://forum.waarneming.nl> (rubriek gallen en mijnen)

Sporen uit het verleden: Zandverstuivingen

AUTEUR: JELTJE ZEELENBERG

Zoals in het vorige artikel over heide al werd aangegeven zijn ook zandverstuivingen in Nederland ontstaan door menselijk ingrijpen en worden ze eveneens daardoor nu in stand gehouden.

fig. 1. Otterlose Zand (foto: gemeentearchief Ede)

Geschiedenis

Zandverstuivingen konden ontstaan op heidevelden door te vaak en te diep plaggen en maaien of branden van de heide. Ook door het drijven van vee, met name schapen, kon het zand losraken. Schapen hebben kleine hoeven en werden in grote groepen over zogenaamde schaapdriften geleid. Daardoor werd het zand losgewoeld. Verder speelde ook het rijden met wagens over de zandgronden een rol. De wagens maakten steeds bredere zandsporen, omdat ze naast de al bestaande sporen gingen rijden. Door de invloed van wind verspreidde het stuifzand zich steeds verder en ontstonden de zogenaamde wandelende duinen, die de omgeving konden bedekken met zand. Zo verdween de oorspronkelijke nederzetting Kootwijk. Op het Wekeromse Zand is aan de kant van Wekerom al in de 16e eeuw een hoge wal aangelegd beplant met eiken om het stuifzand van de akkers te weren.

Strijd tegen het zand

Vanaf het eind van de 18e eeuw probeerde men op de Veluwe zandverstuivingen tegen te gaan door een verbod op het drijven van schapen en door het verleggen of afdekken van karrensporen. Aanvankelijk moesten deze maatregelen door de buurten worden uitgevoerd en gecontroleerd, maar er gebeurde niet veel. Uiteindelijk verzocht de gemeente Ede aan het Gouvernement, de Gedeputeerde Staten van Gelderland, in te grijpen. In 1829 werd een reglement vastgesteld met betrekking tot de beteugeling van de zandgronden in Gelderland. Omdat er geen sancties waren bij niet opvolgen van de regels en de gemeente Ede, in tegenstelling tot Apeldoorn en Barneveld, er niet genoeg geld voor vrijmaakte, werd niet veel vooruitgang geboekt. In 1854 kwam er een nieuw reglement "ter voorkoming, wering en wegneming van zandverstuivingen en tegen beschadiging der beteugelingswerken, daarvoor aangelegd". Hierbij konden ook sancties worden opgelegd. Uit een overzicht uit het Provinciaal Archief Gelderland blijkt dat de zandgronden bij Wekerom, Mossel, Otterlo en Harskamp in 1826 samen een oppervlakte hadden

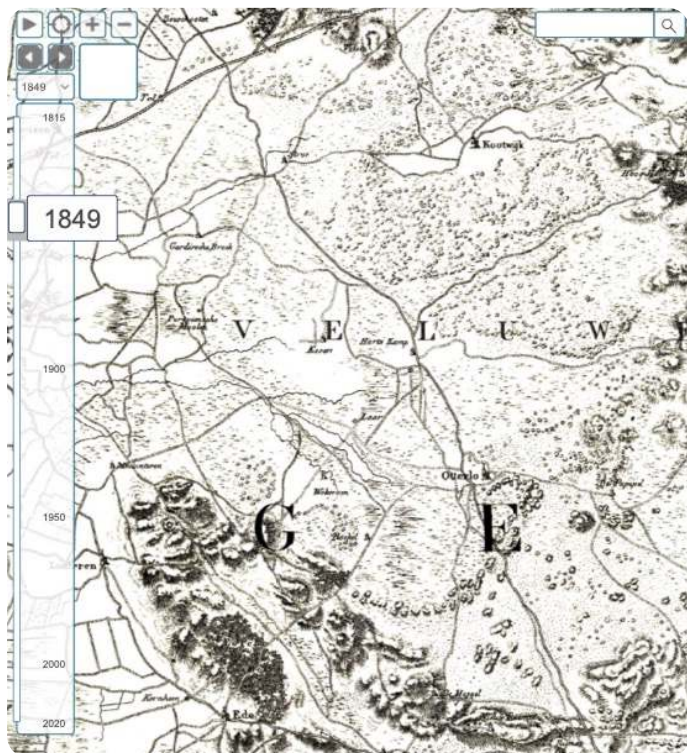

fig. 2. Kaartje uit 1849 (beeld: <https://www.topotijdreis.nl>)

van 2758 ha., dat in 1852 was toegenomen tot 3692 ha. In 1895 bedroeg dat 2664 ha. Vanaf begin 20e eeuw nam het oppervlak aan zandgronden sterk af door grootschalige bebossing met vooral naaldbomen zoals grove den door de in 1888 opgerichte Nederlandse Heidemaatschappij en met name het in 1899 opgerichte Staatsbosbeheer. Op dit moment is er van de 78.600 ha zandgronden, die er in het begin van de 19e eeuw in heel Nederland waren, nog ongeveer 1400 ha over. Dit is ongeveer 90% van alle stuifzanden in West-Europa. Door de unieke planten en dieren die leven op stuifzanden zijn ze een Europees beschermd habitattype. De grootste bedreiging van open stuifzand is het dichtgroeien ervan, een natuurlijk proces dat wordt versneld door de toenemende stikstofdepositie. Daarom wordt het zand nu opgehouden door de begroeiing en de vastere bovenlaag van de grond zoveel mogelijk te verwijderen. Ook wordt er gebruik gemaakt van begrazing. Zo leven er bijvoorbeeld sinds 1975 moeflons op het Wekeromse Zand. Deze zijn afkomstig van de Hoge Veluwe, waar ze in 1921 zijn uitgezet voor de jacht. De moeflon, het kleinste wilde schaap, komt van nature niet voor in Nederland, maar in bergachtig gebied. Zo probeert men wat over een periode van eeuwen door menselijk ingrijpen is ontstaan en vanaf het eind van de 19e eeuw door menselijk ingrijpen werd beteugeld, nu weer in stand te houden.

Insecten op zandverstuivingen

Op zandverstuivingen komen met name insecten voor die hun nesten in de grond maken. Enkele daarvan worden hieronder genoemd.

Zandbijen (*Andrena*) met bijna 80 soorten het grootste bijengeslacht in Nederland. Er zijn 28 algemeen voorkomende soorten, de rest is zeldzaam. Je herkent zandbijen aan een strookje met kort viltig haar langs de binnenkant van de ogen. Zandbijen bouwen hun nesten, die herken-

baar zijn aan kleine zandbergjes, in de grond. Ze zijn vaak al vroeg in het jaar actief, in de maanden maart, april en mei zijn veel soorten te zien.

Graafwespen (*Crabronidae*) waarvan veel soorten een nest in de grond graven. Enkele soorten maken hun nest in oud hout, ruimtes in muren en stenen of in holle stengels. In Nederland komen ruim 160 soorten graafwespen voor. Een daarvan, de bijenwolf vangt honingbijen, brengt deze in een nestgang in de grond en zet daarop haar eieren af. Een andere soort, de rupsendoder, vangt een rups, die met de gifangel wordt verdoofd en naar de nestgang gesleept. Op de rups wordt een ei afgezet en daarna de wordt de gang afgesloten.

Mierenleeuw. De mierenleeuw (*Myrmeleon*) is een insect uit de familie mierenleeuwen. De soort werd voor het eerst wetenschappelijk beschreven door Linnaeus in 1767. Het dier ontleent zijn naam aan de larve, die andere insecten vangt, waar vooral mieren de dupe van worden. Om prooidieren te bemachtigen, graaft de zeer gedrongen, van stevige kaken voorziene larve zich helemaal in, liefst in zeer los zand zoals men vindt bij verstuiwingen of duinen. De valkuil wordt gegraven door spiraalsgewijs achteruit te lopen en zo ontstaat een klein trechtervormig kuiltje. Omdat regen, grazers en wind de valkuil vernielen, worden afgeschermd locaties gekozen, zoals onder een boom of een overhangende steen. De larve leeft twee tot drie jaar en verpopt daarna om enkele weken later als imago tevoorschijn te komen. De volwassen mierenleeuw heeft een zeer dun en lang achterlijf en vier vleugels die in rust in de lengte op de rug worden gevouwen en is verwant aan de gaasvlieg.

Bronnen:

Ede Natuurlijk Middelpunt, IVN Ede 2009 Zandverstuivingen in Ede, Frans van Oort in: Van Woeste Gronden, de ontwikkeling van bos, heide en zand in de gemeente Ede, Gemeentearchief Ede 2005

Planten en hun namen 4

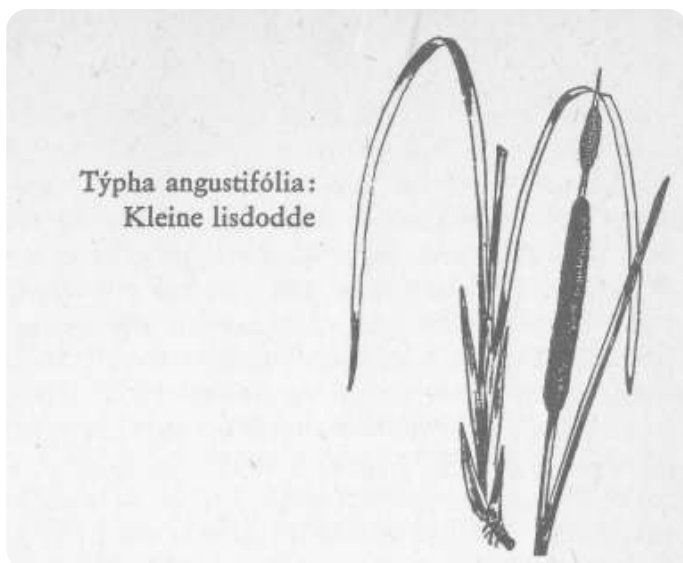
AUTEUR: REMIEKE NIERMEIJER

Lisdodde of *Typha*

De grote lisdodde op z'n zondags *Typha latifolia* en *T. Angustifolia*.

Typha kan moeras betekenen naar het Griekse woord *tiphos* of naar de vorm *typhe* dat kattenstaart aanduidt. Ook kan het door de fakkelvormige bloeiwijze zijn afgeleid van *typhei*, dat branden betekent. Waarschijnlijk gaat de naam terug op *typhos* dat overdrachtelijk zich verbeelden betekent. Dat duidt op de hoge slanke trotse bouw van de plant.

De naam lisdodde leidt naar de bladeren die op die van de lis lijken en dodde duidt op de propperige dikte van de bloeiwijze. Waarschijnlijk hebben kinderen er de naam rietsigaar aangegeven. De naam duikelaar en duikers zijn vermoedelijk ook afkomstig van een kinderspelletje: zij gooiden de kolven boven het water in de lucht, deze doken dan onder water en kwamen na een poosje met de steel weer boven water.

Op de Veluwezoom worden ze pompstokken genoemd. Een pompstok is een buigzame stok waaromheen een lap stof is bevestigd. Deze dient om de binnenkant van de geweerloop schoon te maken. Ook werd de lisdodde in petroleum gedenkt als fakkel in de stallen gebruikt. Dat kan de naam stalkaars verklaren.

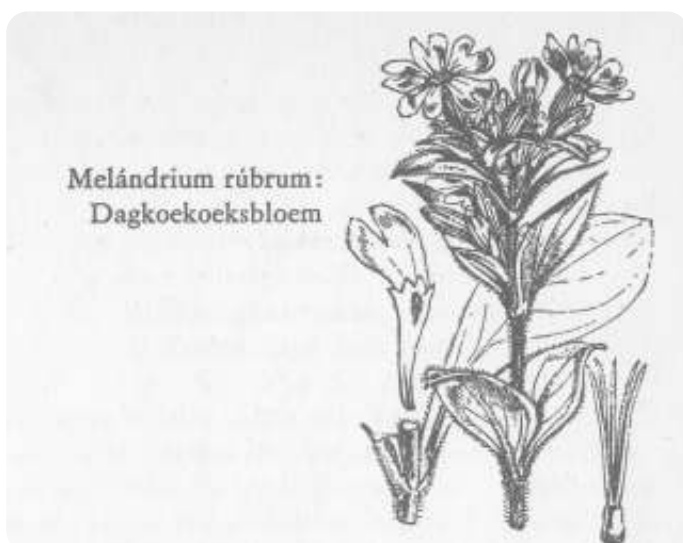
Vroeger droegen spelers die de rol van nar of zot speelden een lisdodde als scepter in de hand. De namen zotsknodde, zotsknop of sceptrum morionus duiden hierop.

De plant bezat ook gebruikswaarde. Zo werden de zachte viltige vruchtkolven gebruikt om lampeglazen schoon te maken, vandaar de naam lampenpoetser. Het pluus werd ook toegepast als vulling voor kussens en matrassen, maar ook als bloedstelpend middel.

Een keur uit Oostzaanden van 1644 vermeldt: "En sal daer niemant Duylen mogen halen uyt en anders Riet of Rietlant, sonder konsent van den Eygenaer, opte boeten van vijf stuyvers, de Ouders voor de kinderen". een enkele keer worden de kolven nog gebruikt als onderdeel van boeketten.

Dagkoekoeksbloem of Melandrium rubrum

De koekoeksbloem met rode (rubrum) bloemen heeft het voorvoegsel dag gekregen omdat de bloem zich overdag zou ontplooiën. Een andere benaming verbonden met dag is die van "Dagleumkes" in de Achterhoek. In tegenstelling tot de avondkoekoeksbloem heeft zij geen geur (denk

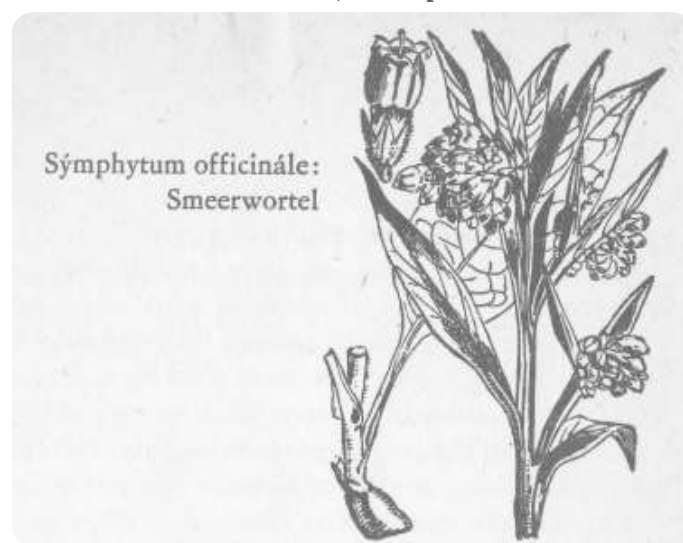

aan bezoek door nachtvlinders). De insecten op de dagkoekoeksbloem komen af op de kleur. Misschien is het beter om te spreken over de rode en de witte, ook omdat er in Nederland nog een nachtkoekoeksbloem groeit. Eigenlijk zijn de aanduidingen dag- en nacht dus niet terecht.

De knoppen van de dagkoekoeksbloem openen zich 's morgens en in de namiddag. De bloemen van de avondkoekoeksbloem gaan ook in de namiddag open. De witte bloemen van de avondkoekoeksbloem vallen 's avonds wel op.

De naam koekoeksbloem hangt samen met de bloeitijd. De plant zou gaan bloeien wanneer de koekoek ook weer in het land is. Hoewel de koekoek er dan meestal al lang is. Een andere verklaring is dat op de planten vaak het schuim van de schuimcicade het "koekoekspog" te vinden is of omdat "waar de koekoek heeft gespuwd een koekoeksbloem zal ontstaan".

De witte bloemen van de avond- en nachtkoekoeksbloem worden in sommige gebieden vergeleken met witte pijpen: boksenpijpen of boksenpiepen. Ook krijgen ze namen als de witte bolderik, witzeepkruid.

Smeerwortel of Symphytum officinale

De naam Symphytum hangt samen met het Griekse werkwoord sumphuoo dat samengroeien of vergroeien betekent en met de helende werking van het kruid bij verwonding. Ook officinale duidt op het geneeskundig gebruik in een apotheek.

Doordat de taai, slijmerige, gomachtige substantie die de wortelstok bevat op zweren gesmeerd werd ontstond de naam smeerwortel. Ook worden namen zoals spekwortel, vetwortel, heelwortel en heilbeen gebruikt.

Daarnaast wordt ook waalwortel, waelwortel gebruikt. Deze benamingen duiden ook op genezen.

Zo schrijft ook Dodonaeus: "De wortel van waelwortelcruydt is in vele dinghen nut ende goet: want op versche wonden, scheurselen ende breukinghen gheleydt, geneest de haest."

Ook de groeiplaats op vochtige plekken is terug te vinden in de naam zoals: wael of waal dat poel of plas aanduidt.

In Zeeland komt de naam Oezelblommen voor. Oezel verwijst naar de hommels die deze bloemen druk bezoeken. Dat is ook terug te vinden in Hommelwortel. Dan ook nog

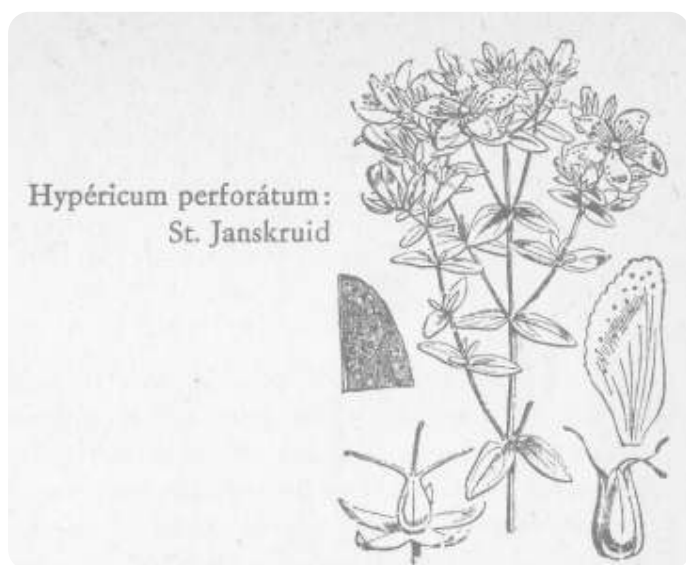
Suikerwortel en Suikwortel op Overflakkee, Voorne en Beierland waar de kinderen op de wortelstok van de smeerwortel zogen.

Sint Janskruid of *Hypericum perforatum*

De naam *hypericum* is afgeleid van de Griekse woorden *hypo*: onder of ondertussen, en *ereiko*: heide, om aan te geven, dat vele soorten van dit geslacht op heidegronden voorkomen.

De wetenschappelijke naam soortnaam *perforatum* be- duidt doorboord of in het frans de plant met de vele gaat- jes. De bladeren vertonen veel lichtgekleurde plekje op hun blad.

De naam st janskruid kan worden teruggevoerd tot de bloeitijd omstreeks dag van St Jan 24 juni, en tot het mid- zomerfeest van de Germaanse volken. Jonge meisjes dan- sten gekroond met kransen van st janskruid om het vuur. De stengels van deze plant zijn hard en ongeschikt als veevoer, maar wel geschikt voor bokken, Boksstalen ge- noemd in Zeeuws Vlaanderen. Ook de naam hertshooi is hierop terug te voeren.

De aanduiding oliebloempjes, olieblommeke is als volgt ontstaan: “Wrijft men de jonge bloemknoppen tussen de vingers fijn dan komt een bloedroodsap, een etherische olie, te voorschijn, dit geeft aanleiding tot de benaming. In verschillende plaatsen werd dit als wonderolie ge- bruikt.

In een ander geschrift *Paradies gärtlein* wordt aandacht gevraagd voor de relatie met het bloed van de evangelist Johannes de Doper. Dit verwijst naar het rode sap dat uit de jonge bloemknoppen kan worden geperst. er is ook een legende die die verwijst naar het ontstaan van dit rode sap: de plant stond onder het kruis waaraan Christus ge- nageld was, en ving in elk bloemknopje een druppel bloed op, en bewaarde in haar bloeddoorboorde bladeren het merkteken van de lanssteken. Er zijn nog veel meer ver- halen en gebruiken ook van heidense oorsprong aan dit kruid verbonden.

Zelf ken ik de plant ook als Christusbloed door dat bloed- rode sap.

Wie alles wil lezen kan zich verdiepen in: *Planten en hun naam, Botanisch lexicon voor de Lage Landen* door H. Kleijn, tweede druk 1979, uitgegeven door Meulenhoff Amsterdam.

“De winter is vergangen, ik zie de meien schijn”

AUTEUR: REMIEKE NIERMEIJER

Ja het is weer voorjaar en de winter is voorbij, hoewel ge- zien de temperatuur?

Eind oktober verwachtte ik Jongeheer sperwer, maar die is de hele winter niet geweest. Lekker rustig voor het kleine grut, vooral de huismussen, kool- en pimpelmezen en de roodborst. Soms zag ik een heggenmus scharrelen. Een spreeuw, meneer en mevrouw merel kwamen ook regel- matig op bezoek.

Tijdens de tuinvogeltelling was het heel rustig, van de meeste soorten kwam er maar een enkeling. Ach ja het was ook best wel onrustig in de buurt.

In februari zie ik een troep kibbelende mussen, paartjes vinken, groenlingen, hout- en tortelduiven. Ze hebben blijkbaar de zonnebloempitten, pinda's, pindakaas en vetbollen ontdekt. Ja het is nu ook wel meer winter.

Ach en niet te vergeten de gaaien. Eerst komt die ene heel voorzichtig eens kijken of er wat te schaften is. Er zijn doppinda's, speciaal voor hen neergelegd. Snel wordt er

Meer dan alleen bloemen en planten voor kamer en tuin

Klinkenbergerweg 29 Ede tel. 0318-612694
www.harkestuincentrum.nl

een in de snavel genomen en wat verderop in de tuin ver-
stopt in de tegen de schuur groeiende klimop. Prachtig
om dat te zien. Na enkele dagen zijn het er twee. Ze
komen elke dag om te zien of er weer wat ligt.
Leuk het slopen van zo'n doppinda. Op een tak van de
Gelderse roos wordt die vakkundig bewerkt. Wat rest zijn
de her en der slingerende lege doppen.
Nu is het eind april, ruim lente, maar het weer is er niet
naar. Dus tot nu nog maar wat bijvoeren en verwennen.

Educatief Speelbos

AUTEUR: RIA VAN DE BOR

Aanleg van educatief speelbos In Renswoude

Wat eraan vooraf is gegaan, meerdere gesprekken met
Karel van Dijk, eigenaar van recreatiepark de Lucht. Op
het terrein van recreatiepark de Lucht ligt een ongebruikt
stukje bos, wat prima geschikt zou zijn voor educatieve
doeleinden. Karel van Dijk benaderde ons, Rob en Ria van
de Bor om in dit gebiedje een educatief speelbos te gaan
ontwikkelen.

Hoe pak je zoiets aan? Wij hebben vanuit het IVN en ons
scholenproject van Luchtkasteel tot Dassenburcht wel
enige ervaring op dat gebied. En al snel komt Margot
Room (scholenwerkgroep Ede) het team versterken. Zij is
orthopedagoog, creatief en kan goed doelen formuleren.
Angela Severs en Hennie Blaauwendraat, 2 vrijwilligers

aanleg uitkijktoren

blotevoetenpad

die in Renswoude meewerken aan het scholenproject,
stappen enthousiast in de werkgroep. Angela is een pro-
fessionele tekstschrijver en Hennie maakt digitale illu-
straties en beide hebben ervaring met natuureducatie. In
een latere fase komt Itty Koster met haar man vanuit IVN
Veenendaal in de werkgroep. Zij hebben ervaring met de
aanleg van de educatieve tuin rondom de Groenhof en een
enorme planten kennis.

Vanuit de werkgroep wordt flink gebrainstormd. We gaan
kijken bij andere paden. Vragen anderen naar hun erva-
ring. Er wordt een lijst met ideeën en doelen samenge-
steld. Het pad moet gratis voor iedereen toegankelijk zijn.
Kinderen moeten er kunnen struinen, spelen, vies wor-
den, ontdekken en beleven. Schoolklassen kunnen er een
buitenles krijgen. Er kan een groepsactiviteit plaats vin-
den. En er komt een rugzakroute. Bij de receptie van het
park komt een rugzak met veldwerkmateriaal en een op-
drachtenboekje beschikbaar.

En dan volgt een plan van aanpak. Uitwerking van ideeën
en een financieel plan. Bij diverse organisaties wordt sub-
sidie aangevraagd. Ook dat lukt voor een deel.
Op de aanlooproute is inmiddels een Keltische boomka-

Natuurlijke poel opnieuw aangelegd

Vlonderpad door nat bosgebied

lender aangelegd en zijn bermen ingezaaid met een mengsel wat daar van nature thuishoort. Andere elementen zijn een blotevoetenpad, uitkijkposten, spinnenweb, torrentegels, insectenhotel, nagemaakte dassenburcht, vleermuizenklimrek, natuurlijke poel, speelvijver en een visvijver. De natuurlijke poel is uitgebaggerd en hersteld. Exoten zijn verwijderd en er is een boost gegeven aan de natuurlijke begroeiing.

De naam: "Leughtenpad" komt van het weggetje "de Leught" wat langs het gebied loopt. Leughten betekent: uitlichten, schitteren

Zo langzamerhand naderen we de afrondende fase. De rugzakroute is in de maak. Hier en daar komen nog enkele informatieborden. De dassenburcht is nog niet helemaal klaar. Maar wie nieuwsgierig is geworden kan alvast een kijkje gaan nemen. Recreatiepark de Lucht, Barneveldsestraat 47, Renswoude (grensgebied Scherpenzeel, Barneveld)

Wij zijn benieuwd naar jullie reacties en ervaringen. E-mail: r.van.de.bor@ziggo.nl

Kaboutertocht

AUTEUR: INEKE JANSONIUS

Mei
Fris groen beukenblad
Zingende vogels
De mooiste week van het jaar.

Het startpunt (foto: Ineke Jansonius)

Kabouters staan klaar
Helaas, geen toestemming voor een excursie met elkaar
Maar...

Het bos wacht
In al zijn pracht
Tegen regen kunnen we ons weren
De kinderen kan het niet deren
Een tas met materiaal voor onderweg
Ieder gezin zoekt zijn eigen weg

En wij
Kletsen bij
Kunnen eindelijk weer iets met het IVN doen
De enthousiaste reacties na afloop voldoen
En maken blij
En vragen
Creativiteit
Om onze liefde voor de natuur
Weer vaker uit te dragen

Sperwer in de tuin

AUTEUR: REMIEKE NIERMEYER

Waarom zitten er vaak sperwers in tuinen?

Tot najaar 2020 was Jongeheer Sperwer vanaf oktober in mijn tuin te gast. Ja hij heeft de afgelopen jaren menige mus, mees en groenling verschalkt, maar ja dat hoorde er volgens mij gewoon bij.

Uit een artikel van Vroege Vogels blijkt, gezien het grote aantal ingezonden filmpjes bij de rubriek "zelf geschooten", dat er in heel wat meer tuinen een sperwer z'n slag slaat.

Het waarom wordt voorgelegd aan Hanneke Severink (roofvogel onderzoeker). Zij geeft hiervoor de volgende verklaring:

"In tuinen is vaak voer te vinden. Met alle voersilo's en zaadbollen lokken we kleine zangvogeltjes de tuin in en daarmee ook indirect de sperwer. Voor andere roofvogels zoals de havik zijn zangvogels te klein."

De sperwer (bron: waarneming.nl)

Gemiddeld worden sperwers twee jaar oud. Vooral in het eerste levensjaar sterven er veel. Wanneer ze dat overleven kunnen ze flink oud worden. Toch denk ik dat Jongehee is gestorven of dat hij een nog betere stek heeft gevonden.

bron: bnnvara.nl/Vroege Vogels, 12 mei 2021

Meerkoet

AUTEUR: CORINE KLAPWIJK

Wie kent hem niet? Die zwarte watervogel met witte snavel en een witte streep boven de snavel. Als je hem goed bekijkt, zie je hoe bijzonder hij is. Hij heeft rode ogen en grote blauw groene poten met zwemlobben.

Als je langs de waterkant staat. Zie je dat hij meer onder dan boven water zit. Onder water zoekt hij naar waterplanten en kleine waterdiertjes.

Het meest merkwaardige is dat hij niet vliegt, maar met heftig vleugelgeklapper als het ware over het water loopt. Een mannetje en een vrouwtje horen voor het leven bij elkaar. In het voorjaar bouwen ze een nest van waterplanten, soms aan de kant van het water, soms op een in het water drijvende rietpol. In dat nest kunnen ze soms tien eieren leggen. Na gemiddeld 23 dagen komen de eieren uit en zorgen zowel het mannetje als het vrouwtje voor de jongen. Helaas, helaas wordt er vaak maar één jong groot. Reigers, meeuwen en snoeken vinden jonge meerkoeten een heerlijk hapje.

Het nest dat vroeger bestond uit waterplanten en riestengels, bestaat tegenwoordig uit allerlei zwerfvuil: ruitenzakken, plastic zakken, doosjes, zonnebrillen en mondkapjes.

De bioloog Auke-Florian Hiemstra (naturalis.nl) wil graag weten waarom ze dat doen en wat de gevolgen daarvan zijn. Aan dat onderzoek kan iedereen meedoen. Jij ook. Vandaar de oproep: Koet dat je meedoet!

Om hierover meer te lezen, ga naar:

<https://www.naturalis.nl/wetenschap/onderzoek-naar-plastic-in-meerkoetnesten>

of lees het artikel op:

<https://www.nporadio1.nl/natuur-milieu/31318-doe-mee-met-onderzoek-naar-plastic-in-meerkoetnesten>

De meerkoet (bron: ivn.nl)

Gierzwaluw

AUTEUR: CORINE KLAPWIJK

Gierzwaluw onder de pannen

Voor het programma Vroege Vogels hoorde ik over een straat in Amersfoort waar wel 40 gierzwaluwkasten han-

De gierzwaluw (bron: vogelbescherming.nl)

gen. De verslaggever sprak met de bewoners van de straat, die de kasten twee jaar geleden hadden opgehangen. Wat waren deze mensen blij met hun kasten en hun bewoners. Sinds eind april cirkelden de gierzwaluwen weer door de straat en waren ze bezig met hun nesten. Ik las dat de Landschapsvereniging Gilze en Rijen ook

Gierzwaluwnestkasten (bron: natuurlijkilzerijen.nl)

zo'n project heeft. En ook de vogelwerkgroep in Bennekom heeft een gierzwaluwproject. Een idee om dit verder uit te breiden?

Oproep:

Ze zijn er weer

Het giert en zwiert langs het zwerk.

Ze kondigen de zomer aan.

Wel zo'n 10 dagen later dan anders.

Soms duiken ze onder de dakpannen.

Geef die plek dan door aan waarneming.nl

De medewerkers van SOVON zijn er blij mee.

Gert Sleuwenhoek stuurde ons ook een link over het gierzwaluwproject, zodat je er nog meer over kunt lezen: <https://www.naturetoday.com/nl/nl/nature-reports/message/?msg=27669wenhoek>

Helaas moeten wij op zoek naar een nieuw redactielid

Wie wil de plaats van Marjelle in nemen?

Reacties graag naar redactie.gg@gmail.com of bel naar Remieke Niermeyer 0318 630638

Nog even aandacht voor: de oproepen in de artikelen over de gierzwaluw en de meerkoet

De 'Hof van Klapwijk'

AUTEUR: CORINE KLAPWIJK

Het is alweer even geleden dat ik iets schreef over mijn moestuin.

Inmiddels is de winter voorbij en ben ik weer volop aan het werk gegaan. Eerst alleen in de kas, vanaf half april ook in de moestuin bak.

De 'Hof van Klapwijk' (foto: Corine Klapwijk)

Vooraf heb ik het kasje aan de binnenkant en aan de buitenkant schoongemaakt en de moestuinbakken van ge-

deeltelijk nieuwe grond voorzien.

De volgende klus was de dorre bladeren van de aardbeienplanten afhalen. Daarna heb ik de planten van verse moestuingrond voorzien en de nieuwe uitlopers waaraan al worteltjes zaten in de grond gezet. Ook werden alle schotels onder de potten schoongemaakt.

Het resultaat begin mei:

De aardbeien (foto: Corine Klapwijk)

Verder heb ik binnen paprika's, tomaten, mini-komkommers, meloen en bloemen gezaaid.

Paprikaplanten zijn bij mij geen succes. Na het zaaien komen ze niet op of ze gaan, als ze wel opkomen, als klein plantje dood. Als iemand een tip heeft, houd ik me aanbevolen.

Tomaten, komkommer en meloen groeien altijd goed. Deze planten heb ik binnen en buiten gepoot. Dat is een experiment. De vraag is of ze buiten net zo goed of misschien wel beter groeien dan binnen.

De komkommers staan binnen en de tomatenplantjes gaan binnenkort (als het wat beter weer wordt) naar buiten.

De planten in potten (foto: Corine Klapwijk)

De uitdaging is biologisch kweken. Met natuurlijke meststoffen, maar zonder ongediertebestrijding de planten laten groeien en ervan eten.

Buiten heb ik ook nog snijbonen gezaaid. Die zijn nog niet opgekomen. Maar dat gaat ongetwijfeld wel lukken. Het is heerlijk zo bezig te zijn met de natuur.

Bosvriendjes weer in het bos

AUTEUR: JOKE VELTKAMP

Meestal werken we in **februari** op de hei, dat kon helaas niet doorgaan omdat de gemeente geen gereedschappen uitleende vanwege corona. Het alternatief was een speurtocht waarbij we de Bosvriendjes op 4 verschillende tijden in het bos lieten komen zodat we niet met een hele groep bij elkaar zouden komen te staan. Dat lukte heel goed. Ineke had een mooie route uitgezet aan de hand van vogelplaatjes met achterop weetjes, die bij het eindspel getest werden in de quiz. Onderweg hingen 10 opdrachten. Het was een succes, de Bosvriendjes waardeerden de verschillende spelvormen. Ze leerden de zang van 4 verschillende vogels onderscheiden, zochten nesten en vogels bij elkaar, tekenden een vogel, roffelden als een specht en zochten muizenholletjes. Bijzonder was de opdracht waarbij ze ieder een vogelkaartje kregen en op volgorde moesten staan van grootte, vliegsnelheid, maximumleeftijd en aantal eieren. De koolmees stond steeds achteraan, maar bij het aantal eieren vooraan. Velen wisten dat de slechtvalk het snelst kan vliegen. Volgens Tiemen kreeg de Turkse tortel zijn naam omdat hij een maantje in zijn nek heeft, dat staat ook in de vlag van Turkije. Zo heb ik ook weer wat geleerd.

Turkse tortel

Insectenhotelletjes

Natuurbingo (fotos: Joke veltkamp)

In **maart** bestond de middag uit 2 delen. We maakten bijenhotelletjes om zowel de bijen onderdak te bieden als Het Groene Wiel te helpen in hun recordpoging 1000 B&B's voor bijen te realiseren. Het bleek toch wel een klus om de blikjes gevuld te krijgen met stukjes stro, plastic rietjes, bamboe of leem. Nadat de reeds op maat geknipte stokjes tevorschijn kwamen ging het sneller.

De andere helft van de middag werd natuurbingo gespeeld. Voor ieder was er een speelkaart met erop 25 vakjes met de naam van iets dat erop geplakt moest worden met dubbelzijdig plakband. Alle bingokaarten werden enthousiast gevuld tijdens een tocht door het bos.

Helaas niet in de vogelkijkhut

Waterpret

Afscheid van Saman (fotos: Joke Veltkamp)

De uiterwaarden zijn jaarlijks onze favoriet voor de maand **april**. Dit keer maakten we een struintocht door de Blauwe kamer bij Rhenen. De afstand was gelukkig geen probleem. Ook deze derde middag van dit jaar troffen we het met het weer. Opnieuw hadden we te doen met een coronamaatregel. We konden niet naar de vogelkijkhut, de vlonder was afgesloten en dus moesten we de vele vogels van grote afstand bekijken, jammer. In 4 groepjes liepen we de paaltjesroute en zochten onderweg de verschillende dingen die aangegeven waren op de meegebrachte struinkaarten. Dat Bosvriendjes van een beetje spanning houden merkten we in de donkere voormalige steenoven, bij de ruïnes in de buurt ervan en de tunnel onder de weg door. Helemaal spannend werd het bij de Rijn nadat een boomstam in het water gewerkt werd en een grote boot flinke golven maakte. Als de schoenen al niet meteen uit gingen, werden later toch nog vele voeten nat. Het kostte veel moeite om iedereen weer mee te krijgen naar het startpunt waar zowel ouders wachtten als een groepje dat net andersom had gelopen.

Sinds begin 2021 kon **Saman** niet meer meehelpen bij de jeugdclub omdat hij werk gevonden heeft in Den Bosch. Met veel enthousiasme werkte hij anderhalf jaar mee in de Jeugdclub waar hij ongeveer 20 jaar geleden zelf lid van was. Verschillende kinderen bleven naar hem vragen de afgelopen maanden. In de meivakantie nemen we afscheid via zoom en krijgt hij de tekeningen en een versierde tas die de Bosvriendjes maakten. We bedanken hem met een boekje met wandelingen rondom Den Bosch.

Wil je nog meer foto's zien? Kijk dan op ons weblog: <http://bosvriendjesivn-edeblogspot.com/>

kinderpagina

Om te onthouden

Een houtworm is geen worm. Dat kun je op deze foto zien aan de 6 pootjes. Het is ook niet één soort. Houtwormen zijn hout-etende larven van een houtwormkever of een boktor. De knaaggaatjes van een houtkever zijn rond en de gaatjes van een boktor zijn ovaal van vorm en iets groter.

Foto: <https://bestrijdingsservice.nl/houtworm-bestrijden/>

Houtwormweetje

Bij een houtworm denk je eerst aan de balken op zolder en oude houten meubels. De wormen die daar knagen zijn **drooghoutboorders**. Je ziet ze vooral in hout dat niet geverfd, gelakt of gebeitst is. Als je een wit paper onder de gaatjes legt, kun je controleren of ze nog actief zijn. Actieve wormen laten zaagsel achter. Ook in het bos heb je houtwormen. Dat zijn **nathoutboorders**. Zij eten het hout van staande en pas gevelde bomen. Bij staande bomen gaat het in het algemeen om zieke of zwakke bomen. De veranderlijke boktor is hier een voorbeeld van.

Vraag:

Een fijnspar die verzwakt is door beschadiging of droogte of omgevallen tijdens een storm, maakt niet genoeg hars om zich te beschermen tegen de letterzetter. Wie is hier blij mee?

Foto: <https://www.vogelbeschermingshop.nl/>

Om te doen

Ken je de muggenbulten van het bos al? Dat zijn de gallen van de beuken(haar)galmug.

De beukengalmug legt haar eitjes eind maart of begin april in de nog niet uitgelopen beukenknoppen. Uit de eieren kruipen kleine larven, die rond de nerven van de jonge, ontluikende bladeren gaan zuigen. Dit is hun manier van eten. Als reactie op dit zuigen gaat de beuk op die plek extra groeien. Dat is de "muggenbult" of beukenbladgal. In de gal groeit de larve en verpopt hij. Een jaar later kruipt de mug naar buiten.

Ga eens op zoek naar deze "muggenbulten". Vaak zijn er zo veel dat je best een voorzichtig open mag snijden om de larve te bekijken. Of lukt het om een gal te bewaren tot de mug naar buiten kruipt?

Foto: www.50plusser.nl

De letterzetter is een kever die zijn eitjes net onder de schors legt. Voor de spechten vormen de larven een goed gevulde eetfel!